

Nasilje na društvenim mrežama

Violence on social networks

Bojan Veljković, Mina Mihajlović, Sandra Dukić,
Mile Despotović

Akademija vaspitačko-medicinskih strukovnih studija Kruševac, Odsek Čuprija,
Čuprija

RECEIVED 02.03.2022.

ACCEPTED 20.03.2022.

Bojan Veljkovic, Mina Mihajlovic, Sandra Dukic, Mile
Despotovic

The Academy of Applied Preschool Teaching and Health Studies, Kruševac,
Department Čuprija, Čuprija, Serbia

PRIMLJEN 02.03.2022.

PRIHVAĆEN 20.03.2022.

APSTRAKT

Namera da se osoba ponizi, povredi, da joj se nanese neka šteta putem korišćenja digitalnih tehnologija, odnosno mobilnih telefona i interneta predstavlja digitalno nasilje. Digitalno nasilje može se ispoljavati na više načina i postoje njegovi različiti oblici. Neki od najrasprostranjenijih oblika digitalnog nasilja su ucenjivanje, pretnje, uznemiravanje, seksualno zlostavljanje putem interneta, sajberbuling, pravljenje i korišćenje lažnih profila kao i zlouotreba tuđih fotografija. U okviru programa „Škola bez nasilja“ u kom je bilo uključeno 50 osnovnih škola pokazalo se da je 28% učenika u Srbiji uključeno u nasilnu interakciju na internetu, kao žrtva ili kao nasilnik, dok je 64% učenika izjavilo da je bar jednom u poslednja tri meseca bilo žrtva vršnjačkog nasilja. Anketa UNICEF-a pokazala je da je svaka treća mlada osoba bila žrtva nasilja na internetu. U anketi su učestvovali mladi iz 30 zemalja sveta. Cilj ovog preglednog rada je prvenstveno da se ukaže na zaštitu privatnosti i sprečavanje digitalnog nasilja, kako među mladima i srednjoškolcima, tako i među svima onima koji učestvuju u interakciji sa decom i pomažu u njihovom vaspitanju i obrazovanju. Kako bi se postigla što veća bezbednost neophodno je da se korisnici interneta i društvenih mreža informišu o tome kako da zaštite sopstvenu privatnost i kako da bezbedno koriste digitalne uređaje današnjice. Ideja ovog rada je da se podigne svest među mladima i usmeri pažnja na moguće opasnosti koje vrebaju na društvenim mrežama i koje mogu dovesti do mnogih negativnih posledica kao što su anksioznost, depresija, povlačenja u sebe, suicidalnih misli pa čak i do suicida.

Ključne reči: nasilje; društvene mreže; sajberbuling; internet; bezbednost; dete.

ABSTRACT

The intent to humiliate, hurt or cause harm through the use of digital technology, that is through the use of smartphones and internet is called cyberbullying. Cyberbullying can take a number of different ways and forms. Most common ways of cyberbullying are blackmailing, threats, harassment, sexual harassment, creating and using fake profiles impersonating the victim as well using their photos without permission. Within the program "Skola bez nasilja" (School without violence), in which 50 elementary (primary) schools participated, showed that 28% of students in Serbia have been involved in cyberbullying either as the victim or the bully, whilst 64% of the students stated that they have been a victim of cyberbullying in the last three months. A survey done by UNICEF showed that 1 in 3 young people have been a victim of cyberbullying. The survey was done across 30 different countries. The goal of the review paper is firstly to point out the importance of the protection of privacy and prevention of cyberbullying among minors, as well as the people that interact with kids and help in their education. To keep ourselves and our kids as safe as possible, it is necessary to inform all internet and social media users on how to protect their privacy and how to safely use digital devices in today's age. Idea behind this work is to raise awareness among young people about the possible dangers of social media which could lead to negative consequences such as anxiety, depression, isolation, suicidal thoughts and even suicide.

Key words: violence; social media; cyberbullying; internet; safety; child.

CORRESPONDENCE / KORESPONDENCIJA

Sandra Dukić, Akademija vaspitačko-medicinskih strukovnih studija, Kruševac, Odsek Čuprija, Bulevar vojske bb 35230 Čuprija, Tel. 0631660382, E-mail: sandraadukic5@gmail.com

Sandra Dukic, The Academy of Applied Preschool Teaching and Health Studies, Kruševac, Department Čuprija, Bulevar vojske bb 35230, Čuprija, Serbia, Phone +381 63 1660382, E-mail: sandraadukic5@gmail.com

UVOD

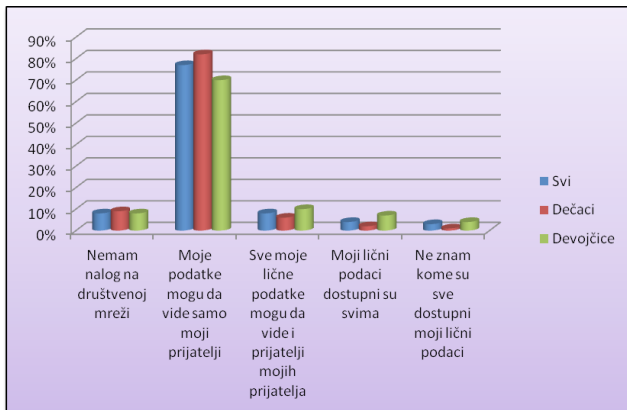
Broj korisnika interneta se povećava iz dana u dan i internet je postao sastavni deo života svih ljudi, kako mladih, tako i odraslih bez obzira na pol, doba, stepen obrazovanja i socioekonomski status. Najzastupljeniji vid komunikacije danas među mladima predstavlja internet. Međutim, koliko je pomogao i olakšao komunikaciju među njima, isto toliko nosi problema, rizika i nasilja. Među najznačajnijim uslugama koje internet pruža savremenom društvu svrstava se razvoj elektronskih veština koje su danas neophodne za život, kao i novi programi učenja, poboljšanje komunikacije, kreativnosti i razvoja edukacije. Značajan segment na internetu danas predstavljaju društvene mreže. One omogućavaju kreiranje sopstvenog naloga, a pojedinac sam bira listu korisnika sa kojima će stupiti u kontakt, deliti svoje sadržaje, ali i praćenje objava drugih korisnika. Za adolescente društvene mreže ne predstavljaju samo način komunikacije, već i mogućnost da se socijalizuju, grade lični identitet, sredstvo za izražavanje mišljenja i osećanja. Kako mladi imaju u tom periodu želju za širenjem kruga prijatelja, na ovaj način im je omogućeno da komuniciraju i sa nepoznatim osobama, a veoma često stupaju i u kontakt sa njima. To je jedan od većih problema koje internet nosi, jer se na taj način mladi izlažu riziku i opasnosti, a da toga nisu ni svesni. Deca provode dosta vremena na društvenim mrežama, što se negativno odražava na njihov uspeh u školi i druge vannastavne aktivnosti. Međutim, pored štetnog uticaja društvenih mreža koje utiču na promene u ponašanju, one takođe imaju i dobru stranu koja pruža usavršavanje stranih jezika, povezivanje sa vršnjacima iz iste sredine koji imaju slična interesovanja, ali i upoznavanje različitih kultura.¹

Nasilje na internetu predstavlja ponašanje koje se ponavlja, koje ima za cilj da uplaši, osramoti, naljuti napadnutu osobu, a nastaje upotrebom digitalnih tehnologija i može se odvijati preko mobilnih telefona, društvenih mreža, gejming platformama i aplikacijama za razmenu poruka. Vrlo je moguće da se nasilje na internetu i nasilje uživo dešava u isto vreme, ali nasilje na internetu ostavlja digitalni zapis koji može poslužiti kao dokaz prilikom njegovog zaustavljanja.² Mladi nemaju dovoljno razvijenu svest o tome da bi takva ponašanja mogla uzeti maha i ostaviti dugoročne negativne posledice kako na pojedinca tako i na celokupno društvo. Bez obzira na vreme izloženosti elektronskom nasilju, uvek se javljaju posledice po žrtvu jer se informacije na internetu kao što su fotografije i video-klipovi šire velikom brzinom i dosežu do velikog broja ljudi. Motivi za elektronsko nasilje mogu dospeti iz različitih izvora (dosada, želja za uznemiravanje drugih), a veoma često uključuju osvetu, strah, ljubomoru, pravедnost, privlačenje pažnje viktimizirane osobe ili drugih. Putem društvenih mreža deca i adolescenti imaju

mogućnost istraživanja identiteta. Na osnovu slobode koju nude društvene mreže mladi menjaju pol, godine, fizički izgled kojim nisu zadovoljni. Svakodnevno se susrećemo sa digitalnim nasiljem, a da često i ne primetimo da ono postoji i da je potrebno sankcionisati ga.³ Prema istraživanju koje su sproveli Lehart, Meden i Hitlin iz 2005. godine, navodi se da 87% dece u SAD starosti od 12 do 17 godina koristi internet svakodnevno, a 47% poseduje mobilni telefon. Anketa Ebart Konsaltinga koja je sprovedena u Srbiji tokom 2010. godine, namenjena je roditeljima osnovaca i srednjoškolaca i pokazuje da preko 60% dece koristi svakodnevno internet dva ili tri sata dnevno. Istraživanje Ministarstva za telekomunikacije i informaciono društvo sprovedeno tokom 2009. i 2010. godine na 509 učenika osnovnih i srednjih škola, u 16 gradova u Srbiji pokazalo je da 73% ispitanika ima nalog na društvenoj mreži Facebook i da je 31% njih izjavilo da njihovi roditelji nisu upoznati sa njihovim aktivnostima na internetu. Istraživanje prema Olveisu pokazuje da je moguće napraviti tipične psihološke profile nasilnika i žrtve. Tipičan nasilnik pokazuje tendencije ka agresivnom ponašanju, nizak nivo empatije i potrebu za dominacijom. Sa druge strane, žrtve su podložne depresiji, obično su slabije od nasilnika, imaju nizak nivo samopoštovanja.⁴

NASILJE NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Da bismo bolje razumeli pojam nasilje na društvenim mrežama, najpre moramo objasniti šta je nasilje uopšteno. Prema definiciji o nasilju: „Pod nasiljem i zlostavljanjem podrazumeva se svaki oblik jedanput učinjenog, odnosno ponavljano verbalnog ili neverbalnog ponašanja koje ima za posledicu stvarno ili potencijalno ugrožavanje zdravlja, razvoja i dostojanstva ličnosti deteta i učenika ili zaposlenog.“⁵ Nasilje na društvenim mrežama uglavnom predstavlja krađu lozinke i naloga od strane hakera, koji svoje veštine koriste u negativne svrhe. Odražava se uglavnom na mlađu populaciju, jer njihova nemarnost dovodi do narušavanja njihove bezbednosti. Svako neverbalno nasilje, u vidu pretećih poruka predstavlja nasilje na društvenim mrežama. Veliki broj mladih danas koristi internet, a najviše vremena na internetu se provodi zbog praćenja društvenih mreža. Korisnici socijalnih mreža koji su u većem broju deca i mladi, ne znaju da je neophodno zaštititi svoje lične podatke kako se kasnije ti podaci ne bi mogli zloupotrebiti. Srednjoškolci najčešće svoje podatke štite tako što ograničavaju dostupnost ličnih podataka na užu krug prijatelja i time postižu znatno veću bezbednost na internetu.⁶ Na osnovu ispitivanja đaka srednjih škola na koji način oni štite svoje lične podatke i svoju privatnost, dobili smo sledeće odgovore (Slika 1).

Slika 1. Odgovori srednjoškolarca na koji način štite svoje lične podatke

Kada su u pitanju deca, roditelji bi trebalo da kontrolišu njihovu aktivnost na društvenim mrežama i da ukoliko postoji potreba za tim, intervenišu, jer čekanja u situacijama kada je nečiji život ugrožen zahteva hitnu intervenciju od strane nadležnih organa. Svakom detetu treba smernica i upućivanje na pravi put. Svako osećanje straha, neprijatnosti ili uvređenosti, od strane počinioca svrstava se u nasilje, a deca su ključne mete. Društvene mreže omogućavaju zlostavljaču veliki broj informacija koje veoma lako mogu da se iskoriste protiv žrtve i na taj način nanesu osobi osećanje frustracije i stresa. Kod osoba koje su pretrpele nasilje na društvenim mrežama veoma je teško povratiti reputaciju i poverenje. Žrtve u većini slučajeva ne znaju kome se mogu obratiti za pomoć, a u većini zemalja ne postoje organi koji su nadležni za ovaj oblik nasilja. Usled zloupotrebe ličnih podataka korisnika društvenih mreža, žrtve su primorane da se priključe određenoj društvenoj grupi ili pokretu zbog vršenja pritiska u vidu ucenjivanja ili nagovaranja. Negativne posledice ispoljavanja sopstvenih stavova su trajnije na društvenim mrežama, nego u relnom kontekstu. Deca i adolescenti nemaju razvijenu svest o važnosti čuvanja privatnosti. U ovom slučaju postoje dva tipa grešaka, a to su: greška poverenja i greška naivnosti. Za oba tipa grešaka karakteristično je nepreduzimanje mera zaštite privatnosti.

Uloga roditelja i nastavnika, njihovi odnosi sa decom predstavljaju najvažniji faktor za psiho-socijalni razvoj dece i formiranje identiteta. Vršnjaci, porodica, školsko osoblje su zaštitni faktori dece od elektronskog nasilja, ali su sa druge strane rizični. Preterano korišćenje interneta utiče na roditeljstvo. Današnji roditelji suočeni su sa brojnim očekivanjima, pritiscima kada je odgajanje deteta u pitanju, za razliku od roditelja prethodnih generacija. Za razliku od prethodnih godina kada se internet takođe koristio, današnje vreme donosi mnogo veće opasnosti kada je internet i sadržaj na njemu u pitanju, a to bi pre svega trebalo da zanima roditelje kako bi se smanjio jaz koji postoji među generacijama i samim tim poboljšala komunikacija između dece i roditelja o problemima koji postoje u virtuelnom svetu.⁷

Pokazalo se da nasilje na internetu u većoj meri čine deca čiji roditelji nemaju nadzor nad njihovim aktivnostima i ne upućuju ih na moguće probleme i opasnosti. Roditelji i nastavnici treba da grade odnos pun poverenja sa decom i da ih ohrabruju da prijave nasilje ukoliko se njima dogodi, ali i da ne budu samo posmatrači ukoliko se njihovi vršnjaci nađu u istoj ili sličnoj situaciji. Jedan od problema je i što većina roditelja nema razvijene veštine za rad na računaru, tako da postoje poteškoće prilikom nadzora. Deca koja su žrtve nasilja uglavnom su depresivna, sklona samopovređivanju, suicidalnim mislima i pokušaju suicida. Neophodno je organizovati edukativne programe, radionice i za nastavnike i za stručnjake koji rade sa decom, jer su često manje informatički pismeni od mladih sa kojima rade. Tek kada se roditeljima, nastavnicima, stručnjacima koji rade sa decom pruži dovoljan broj informacija, moći će na odgovarajući način da pomognu deci i mladima, da pruže odgovarajuću podršku. Najbitnije je od svega izgraditi odnos poverenja sa decom i mladima. Podizanje svesti javnosti o ovom sve češćem problemu, usavršavanje stručnjaka za rad sa decom, saradnja sa roditeljima i decom su neki od efikasnih programa prevencije.

DIGITALNO NASILJE

Korišćenje digitalnih tehnologija (mobilnih telefona i interneta) sa namerom da se osoba na koju je upućeno nasilje ponizi, povredi, uznemiri, ali i da joj se nanese neka šteta, smatra se digitalnim nasiljem. Najčešći oblici digitalnog nasilja su pretnje, uznemiravanje, ucenjivanje, sajberbuljing, zloupotreba ličnih podataka, pravljenje ili korišćenje lažnih profila, seksualno uznemiravanje putem interneta, dečija pornografija, govor mržnje, različite prevare putem interneta.⁸ Sajber nasilje je jedan od problema koji je u školama sve prisutniji i brojne studije pokazuju značajne odnose između internetskog nasilja i psihološkog zdravlja, posebno mentalnog zdravlja i problema u ponašanju.⁹ S obzirom na razvoj tehnologije, digitalno nasilje danas predstavlja novi fenomen, a pored termina digitalno nasilje mogu se koristiti i nazivi kao što su elektronsko nasilje, sajberbuljing i nasilje na internetu.

Postoje različiti oblici ispoljavanja nasilja na internetu, a najčešći su:

1. slanje virusa;
2. promena ili krađa lozinki;
3. nedozvoljeno saopštavanje tuđih privatnih informacija, objavljivanje lažnih optužbi, glasina o drugoj osobi na profilima društvenih mreža, blogovima itd.;
4. lažno predstavljanje, korišćenje tuđeg identiteta, kreiranje profila na društvenim mrežama na tuđe ime;

5. uznemiravanje telefonskim pozivima;
6. snimanje i distribucija slika, poruka, materijala seksualnog sadržaja;
7. postavljanje uznemirujućih, uvredljivih ili pretećih poruka, slika ili video-snimaka na tuđe profile ili slanje tih sadržaja SMS-om, instant porukama, mejlom, ostavljanje na četu;
8. ignorisanje, isključivanje (npr. iz grupa na socijalnim mrežama), podsticanje mržnje (po različitim osnovama);
9. širenje neistina ili objavljivanje sramotnih fotografija nekoga na društvenim mrežama;
10. slanje poruka preko platforme za razmenu poruka;
11. lažno predstavljanje i slanje neprikladnih poruka drugima u tuđe ime.

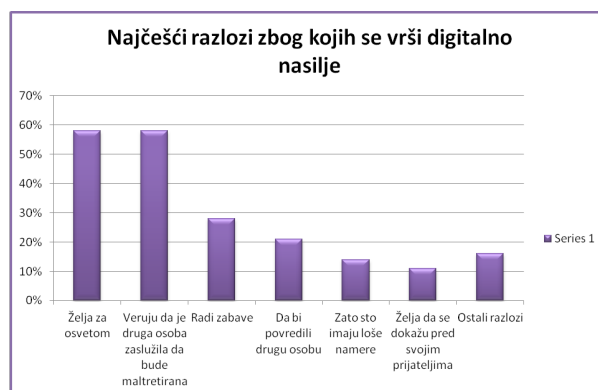
Sajber nasilje može da se vrši direktno ili indirektno (pomoću posrednika). Može doći i do uplitanja drugih osoba, bez njihovog znanja (npr. korišćenje imena ili adrese bez dozvole). Digitalno nasilje je najčešće među decom, međutim dešava se i da odrasle osobe vrše nasilje nad mladima. To je krivično delo koje je kažnjivo zakonom. Seksualni predatori se lažno predstavljaju na internetu, stupaju u kontakt sa decom i mladima, a sve sa ciljem da ih seksualno zlopotrebe. Ovdje je reč o seksualnom digitalnom nasilju. „Gruming“ su postupci predatora kojima oni stupaju u komunikaciju sa decom, sa ciljem da fizički pristupe detetu. Predatori su uglavnom muškarci, uzrast i zanimanje su različiti. Još jedan vid digitalnog nasilja predstavlja „seksstim“. Ovaj pojam podrazumeva slanje i šerovanje sadržaja sa eksplicitnim seksualnim sadržajima na internetu ili društvenim mrežama i može dovesti do ozbiljnih posledica pogotovo kada su u pitanju maloletne osobe. Posedovanje slika ili video-snimaka sa seksualnim sadržajima na kojima su maloletna lica spada u posedovanje dečije pornografije prema Krivičnom zakonu Republike Srbije. Širenje eksplicitnog materijala i pored pristanka osobe da se fotografiše ili snima kažnjivo je zakonom, jer takav materijal može dospeti u pogrešne ruke i iskoristiti se za maltretiranje, zlostavljanje i proganjanje od strane osobe kojoj nije namenjen. Najčešće vrste digitalnog nasilja su: vršnjačko nasilje, a potencijalnom riziku na internetu sebe je izložila većina srednjoškolaca.¹⁰: Prema istraživanjima o digitalnom nasilju

Tabela 1. Karakteristike digitalnog nasilja među srednjoškolcima.

Najčešća vrsta nasilja na internetu	95% vršnjačko nasilje
Digitalno nasilje doživelo	66% srednjoškolaca
Svedoci digitalnog nasilja među vršnjacima	30% srednjoškolaca
Potencijalnom riziku na internetu sebe je izložilo	84% srednjoškolaca

Program na osnovu koga je sprovedeno istraživanje u 50 osnovnih škola pokazuje da je 28% učenika u Srbiji uključeno u nasilnu interakciju kao žrtva ili kao nasilnik, dok je 64% učenika izjavilo da je u poslednja 3 meseca barem jednom lično doživelo vršnjačko nasilje. Anketa UNICEF-a je pokazala da je svaka treća osoba bila žrtva nasilja. Najveći broj dece koji dozivljava digitalno nasilje je uzrasta 13-14 godina.¹¹

Devojke su češće žrtve u odnosu na dečake, pokazala je studija sa bloga na sajtu udemy.com iz 2014. godine, ali da su nasilnici takođe žrtve digitalnog nasilja. Prema najnovijim istraživanjima navodi se da su i dečaci i devojke podjednako ugroženi sajber nasiljem.¹² U prikazu na grafikonu nalazi se lista najčešćih razloga za vršenje elektronskog nasilja (Slika 2).

Slika 2. Najčešće navođeni razlozi za vršenje digitalnog nasilja

Postoji značajno veća verovatnoća da žene i devojke budu žrtve nasilja na internetu. Najdrastičniji vid nasilja kod žena su proganjanje i seksualno uznemiravanje. One su takođe žrtve osvetničke pornografije. Smatra se da su žene i devojke posebno izložene digitalnom nasilju, jer izražavaju svoje stavove na internetu.¹³

Digitalni nasilnici nisu svesni da rade loše stvari, već da je u pitanju dobar fazon, to se dešava jer ne mogu direktno videti koliko bola nanose drugima (nerazumevanje posledica).

Obzirom da se najčešće koriste lažnim profilima, nasilnici imaju osećaj zaštićenosti i internet im uliva lažni osećaj sigurnosti (osećaj anonimnosti).

Kao posledica nedostatka empatije javlja se poremećaj sociopatske ličnosti. Ovi ljudi uživaju u nanošenju psihičkog bola i žrtve posmatraju kao objekte.

Postoje 3 situacije u kojima dolazi do digitalnog nasilja:

- U afektu (osoba je isprovocirana nekim događajem ili objavom i reaguje nasilnički bez razmišljanja). Ovi nasilnici se obično pokaju posle određenog vremena.

- Planirano (nasilnik planski vrši maltretiranje jer oseća netrpeljivost prema drugoj osobi ili prema određenoj grupi)

- Nasilnik se priključuje grupi ili temi na kojoj se već vrši šikaniranje neke druge osobe

NAJČEŠĆA PITANJA O DIGITALNOM NASILJU

Prema UNICEFU ovo su deset najčešćih pitanja koja se postavljaju kada je u pitanju digitalno nasilje.²

1. Da li sam žrtva nasilja na internetu? Kako da razlikujem šalu od nasilja?

- Potpuno je prirodno da se prijatelji međusobno šale, međutim ponekada je teško odrediti da li se neko zaista samo šalio, ili zapravo pokušava da te svesno povredi. Ukoliko se osećaš povređeno i nakon što si zatražio da osoba prestane sa takvim ponašanjem, a ona to nije uradila, reč je o nasilju. Nasilje na internetu može da privuče pažnju velikog broja ljudi

2. Koje su posledice digitalnog nasilja?

- Osoba koja je doživela digitalno nasilje ima osećaj da je svi napadaju, pa čak i osobe iz porodice, osećaju da su u bezizlaznoj situaciji. Žrtva može imati trajne posledice koje na nju utiču mentalno, emocionalno i fizički. U najgorim slučajevima osoba može izvršiti samoubistvo, sa druge strane, digitalno nasilje je moguće prevazići i moguće je povratiti samopouzdanje i zdravlje.

3. Sa kim treba da razgovaram ako sam žrtva nasilja na internetu?

- Prvi korak ukoliko si žrtva digitalnog nasilja je da se potraži pomoć od osobe u koju imaš poverenje, roditelja, staratelja, pedagoga u školi, profesora, nastavnika. Takođe postoji besplatan broj 19833, koji možeš da kontaktiraš ukoliko ne želiš da pozoveš nekoga koga poznaješ (nacionalni kontakt centar za bezbednost dece na internetu). Ukoliko si žrtva nasilja na internetu obavezno blokiraj korisnika i prijavi nasilje. Može da pomogne ukoliko sakupiš dokaze, poruke i slike koje dokazuju da si žrtva nasilja. Ukoliko postoji opasnost, obrati se policiji.

4. Doživljam nasilje na internetu, ali se bojim da pričam sa roditeljima o tome? Kako da im kažem za problem koji imam?

- Ukoliko primetiš da si žrtva nasilja na internetu, najvažnije je da razgovaraš sa roditeljima o tome, pronađi trenutak kada imaš njihovu punu pažnju i objasni svoj problem. Velika je verovatnoća da tvoji roditelji ne poznaju najbolje digitalne tehnologije, pa ćeš morati da im objasniš

sve detaljno. Moguće da neće odmah imati rešenje, ali će svakako pomoći na bilo koji način.

5. Kako mogu da pomognem prijateljima da prijave nasilje ukoliko se oni plaše da ga sami prijave?

- Žrtva digitalnog nasilja može svako da postane. Ukoliko se nešto tako dogodi nekome u našem okruženju, veoma je važno da se osobi pruži podrška i razume zašto ne želi da prijavi nasilje i kako se oseća... Oni se sigurno osećaju loše tako da je neophodno da se prema njima ophodimo sa strpljenjem i ljubaznošću. Bilo bi dobro da zajedno razmislite kome bi osoba mogla da se poveri. Ukoliko odluči da prijavi nasilje, kreni sa njim, kako bi osetili tvoju podršku.

6. Internet mi omogućava pristup raznim informacijama, ali me i izlaže riziku. Kako da zaustavimo nasilje, ali da nastavimo da koistimo digitalne tehnologije?

- Internet i pored velikog broja prednosti, takođe sa sobom nosi i neke nedostatke kao što je nedovoljna zaštita od nasilja na internetu. Odlazak sa interneta nije dugoročno rešenje. Nisi uradio ništa loše i ne bi bilo fer da budeš uskraćen za sve ono što internet može da ti pruži. Moguće je da ukoliko odeš sa interneta šalješ nasilnicima pogrešnu poruku. Na taj način mogu da budu ohrabreni za svoje ponašanje. Neophodno je da se što više trudimo da zaustavimo digitalno nasilje, a to ćemo najbolje postići ukoliko ga prijavimo.

7. Kako da sprečim da neko zloupotrebi moje podatke na internetu?

- Veoma je bitno da ne postavljaš podatke kao što su adresa, broj telefona, ime škole, mesto u kome živiš. I dobro razmisli šta ćeš objaviti na društvenim mrežama, jer te objave trajno mogu ostati na internetu i biti zloupotrebljene.

8. Da li postoji kazna za digitalno nasilje?

- U mnogim školama se nasilje na internetu ozbiljno shvata i radi se na borbi protiv njega. Obavezno prijavi pedagogu, profesoru ukoliko neko u školi vrši nasilje nad tobom. Svaki nasilnik zaslužuje kaznu, a žrtva pravdu. U mnogim zemljama zakon protiv nasilja na internetu je novina ili ne postoji, ali se država protiv njega bori zakonom protiv uznemiravanja.

9. Da li su tehnološke kompanije zaslužne za digitalno nasilje?

- Mnoge kompanije vode računa o svojim korisnicima, uvođenjem raznih alata, smernica, načina za prijavu nasilja, ali i pored toga, moraju mnogo više da urade kako bi sprečile nasilje na internetu.

10. Da li postoje online alati za zaštitu dece i mladih od digitalnog nasilja?

- Sve društvene mreže nude alate kojima možete da odredite ko će komentarisati, gledati vaše objave, ko može da postane vaš pratilac ili prijatelj. I na jednostavan način možete određenog korisnika blokirati, prijaviti i tako sebe zaštititi od mogućnosti da postanete žrtva digitalnog nasilja.

KAKO PREPOZNATI DA JE DETE ŽRTVA DIGITALNOG NASILJA

Korišćenje svih elektronskih uređaja i interneta kako bi se neka osoba ponizila ili uplašila smatra se digitalnim nasiljem. Digitalno nasilje je najčešće rasprostranjeno među mladima, međutim i odrasle osobe vrše digitalno nasilje i to slanjem uznemirujućih fotografija, videa, neprikladnih i uvredljivih poruka, materijala seksualnog sadržaja. Među mladima je poznato kao „cyberbulling“. Bulling je naziv za nasilje među mladima. Odrasle osobe se često lažno predstavljaju i stupaju u kontakt sa mladima, a sve sa ciljem da seksualno zlopotrebe dete. Oni se nazivaju predatorima. Prema definiciji gruming predstavlja „niz predatorski motivisanih postupaka, odnosno pripremljenih radnji koje imaju za cilj uspostavljanje kontakta, održavanje komunikacije i fizički pristup detetu“.¹⁴ Predatori na internetu nemaju jasan profil, najčešće su u pitanju osobe muškog pola, različitog uzrasta i zanimanja.

NASILJE VRŠE I GRUPE, NPR. GRUPE „HEJTERA“

Mladi često proglase neke osobe ružnim, postave njihove slike, pa čak i mesto odakle su, na taj način ih diskriminišu. Takođe, postoje profili „spoted“ na kojima mladi uzimaju fotografije drugih korisnika i objavljuju ih na instagramu, a pošto su profili zaključani osobe čije su fotografije zlopotrebljene nisu ni svesne da im je narušena privatnost. Posledice koje može da stvori digitalno nasilje su znatno opasnije od nasilja licem u lice iz razloga što se digitalno nasilje odigrava konstantno u toku dana, a žrtva nema kontrolu nad njim. S obzirom da je nasilnik anonimn, to povećava njegovu agresivnost, patnju i posledice koje preživljava žrtva. Svedoci nasilja mogu da čute, da se priključe nasilju, ali i da pruže pomoć i podršku žrtvi.

SAVET PSIHologa (KAKO SE ZAŠTITITI)

Lične podatke kao što su korisničko ime, lozinka, adresa i broj telefona ne treba nikada objavljivati na društvenim mrežama. Ukoliko dođe do uznemiravajućih poruka, njihovo ignorisanje i nereagovanje nekad može i da pomogne,

ali je korisno sačuvati poruke ukoliko je potrebno da ih priložite policiji kao dokazni materijal. Dete treba da prijavi nasilnika nekoj odrasloj osobi kojoj veruje, od provajdera je moguće tražiti da se nasilnik blokira. Trebalo bi da promeni broj telefona, otvori nov nalog na društvenim mrežama i svoje podatke poveri malom broju ljudi. Takođe, neophodna je edukacija i dece i roditelja kako bi se proširila svest o digitalnom nasilju i o tome koliko ono štete može da nanese.

Uz nadzor roditelja moguće je da deca bezbedno koriste društvene mreže. Prema Emini Beković ukoliko dete uzrasta od 13 do 15 godina napravi nalog npr. na TikTok-u podrazumeva se da je njegov nalog privatn i da jedino njegovi prijatelji mogu da komentarišu i gledaju video zapise, na taj način se sprečava zlopotreba po bilo kojoj osnovi. Mnogi smatraju da TikTok nije prikladna aplikacija za samostalno korišćenje dece jer se često mogu čuti razne psovke. Deca mogu lako da pronađu oskudno obučene ljude koji izazovno plešu, iako TikTok ali i druge društvene mreže ne dozvoljavaju da se pretražuje neprikladan sadržaj (seks, pornografija). Postoji poseban odeljak za decu koja su mlađa od 13 godina, a koja žele da koriste društvene mreže. Ali to je neprimamljivo za decu jer imaju ograničene mogućnosti.¹⁵

Prekomerno korišćenje medija i tehnologije ima negativan uticaj na zdravlje dece i tinejdžera, postaju skloniji psihološkim poremećajima, anksiozni i depresivni. Postoje studije koje su pokazale da učenici osnovnih, srednjih škola i koledža koji u toku 15-minutnog učenja najmanje jednom proveravaju svoje naloge na Facebook-u imaju slabije ocene.¹⁶ Otvaranje profila na društvenim mrežama mladima omogućava da se prikažu onako kako oni žele, stavljajući na profile jedino one fotografije koje oni žele i tako sebe prikažu u što boljem svetlu. Međutim, problem kod mladih danas je pored toga što sebe žele da predstavljaju društveno privlačnim, istovremeno koriste društvene mreže da svoje vršnjačke prikažu u negativnom svetlu.¹⁷

EMOCIONALNI I MENTALNI UTICAJ NASILJA NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Usled preterane izloženosti mobilnim telefonima i televiziji kod dece se mogu javiti posledice kao što su zatvaranje u sebe, izolacija i smanjenje kontakta sa svojim vršnjacima, a sve to može dovesti do ozbiljnih emocionalnih problema kod adolescenata. Preterano korišćenje televizije, interneta i sl. dovodi do problema u pažnji i koncentraciji, smanjuje interesovanje za fizičku aktivnost, dovodi do pasivnosti i nemogućnosti kontrolisanja emocija. Zbog različitih problema školovanje dece svedeno je na online nastavu, i zbog toga je neophodno deci omogućiti bezbednost na internetu pomoću raznih alata i bezbedonosnih funkcija.

Deca koja su žrtve nasilja na društvenim mrežama doživljavaju značajne emocionalne poremećaje kao što su osećanje straha, depresije, nisko samopoštovanje, takođe se mogu javiti i telesni simptomi, problemi sa mentalnim zdravljem i problemi sa učenjem. Digitalno nasilje ili takozvano syberbullying se smatra znatno opasnijim jer za razliku od običnog nasilja koje je uglavnom ograničeno na školu, nasilje preko interneta može se dogoditi u bilo koje doba dana i noći, a osobe koje vrše nasilje su često anonimne. Deca koja su žrtve nasilja često imaju simptome stresa, uznemireni su, posramljeni, a neretko se plaše za svoju sigurnost. Dete se oseća poniženo i uglavnom sebe krivi za nasilje koje proživljava. S obzirom da se nasilje na internetu kao što su vređajuće poruke i postovi brzo širi i ujedno velikom brzinom dospe do većeg broja korisnika, kod dece se stvori osećanje poniženja baš zbog saznanja da je to video veliki broj ljudi. Zatim deca gube interesovanje za školske aktivnosti, samim tim su im i ocene lošije, odsustvuju iz škole kako se ne bi sreli sa zlostavljačem. Roditeljima zlostavljane dece se preporučuje isključivanje računara, interneta, telefona, međutim u današnje vreme korišćenje ovih uređaja za decu predstavlja komunikaciju sa njihovim svetom i u slučaju kada im se ovi uređaji ukinu to ih može učiniti usamljenima i sklonim depresiji. Nasilje na društvenim mrežama utiče na samopouzdanje i samopoštovanje kod dece. U nekim situacijama deca odustaju od škole ili gube interes za školovanje nakon osnovne ili srednje škole. Deca koja su žrtve nasilja na internetu mogu da pokažu iste promene u ponašanju kao i deca koja su svakodnevno zlostavljana.¹⁸ Prema istraživanju je utvrđeno da digitalno nasilje negativno utiče na mlade koji ga dožive, tako da: 93% dece oseća tugu i depresiju, anksioznost, 31% se oseća uznemireno, 19% je povređeno, 18% je postišeno, 39% ima loš uspeh u školi, 27% ima delikventno ponašanje.

Provođenje vremena na društvenim mrežama postao je gotovo način života većine kako dece tako i odraslih. Većina aplikacija za društvene mreže zahteva da korisnici imaju najmanje 13 godina, ali u nedavnoj anketi, roditelji su rekli da 50% dece od 10 do 12 godina i 33% dece od 7 do 9 godina koristi aplikacije društvenih medija. Pojedine studije pokazale su da deca od 12 do 15 godina koja provode više od 3 sata dnevno na društvenim mrežama su izložena većem riziku od problema sa mentalnim zdravljem. U današnje vreme društveni mediji takođe predstavljaju opasnost jer kod mladih stvaraju nerealan pogled na život drugih ljudi, što može stvoriti nezdrava poređenja i pritisak vršnjaka.¹⁹

Pitanje je da li biste ono što napišete na društvenim mrežama izgovorili nekome u lice? To pitanje trebalo bi da bude na umu svakom od nas pre objave bilo kakvog stava i mišljenja na društvenim mrežama. Međutim, u većini slučajeva to nije praksa tako da na društvenim mrežama

dominiraju poruke mržnje, psovke, pretnje. Pored odraslih sada ih sve češće upućuju i deca.

Nasilje se sve više plasira u muzičkim spotovima, rijaliti programima. Postoje mnoge posledice boravka u svetu punom nasilja, neke od njih su depresija, anksioznost, bes, frustracija, osećaj krivice i sve to se može javiti kod dece ukoliko ih ne naučimo najbitnijoj stvari, a to je da ne pričaju sa nepoznatima.²⁰ Trebalo bi da se podstakne razvoj svesti kako kod dece tako i kod odraslih kako do nasilja na internetu ne bi došlo, a u slučaju da nasilje na internetu ipak nastupi da znaju koji bi sledeći korak trebali načiniti kako celokupna situacija ne bi uzela maha i ostavila negativne posledice kako po pojedinca tako i po okruženje u kojem živi.²¹

ZAKLJUČAK

Zbog sve veće rasprostranjenosti nasilja na internetu i na društvenim mrežama, neophodno je baviti se njegovim proučavanjem kako na stručnom tako i na naučnom nivou. Iz podataka navedenih u radu možemo videti da je veliki broj mladih dolazio na ideju da izvrši samoubistvo, a dosta njih je to i učinilo, što predstavlja veoma zabrinjavajuće podatke. S obzirom na brojne mogućnosti koje internet pruža kao i dostupnim istraživanjima na ovu temu, celokupna populacija može sebi priuštiti neophodne podatke, zahvaljujući kojim može poboljšati sopstvenu bezbednost na internetu i zaštitu svoju privatnost. U svetu se ovoj vrsti nasilja pridaje veći značaj i ozbiljnije pristupa, pa su samim tim ta istraživanja znatno brojnija i obimnija u odnosu na naše područje. Takođe ovaj rad može biti i od koristi za dalji kako teorijski, tako i praktični rad u ovoj oblasti. Neophodno je da deca budu informisana o svim opasnostima koje internet pruža, jer mladi uglavnom nisu svesni kakve emocionalne posledice nasilje na internetu može da ostavi na njih. Kako bi se smanjio celokupni problem elektronskog nasilja potrebno je povećati mere zaštite mladih. Roditelji, profesori i nastavnici u školama moraju uticati na edukaciju mladih, ali ujedno moraju širiti i svoj spektar znanja kako bi mogli pružiti adekvantu pomoć detetu kada im je ono zatraži.

Razvoj tehnologije i savremeno informaciono društvo doveli su do toga da mladi iz godine u godinu većinu svoga vremena koriste za aktivnosti na internetu i društvenim mrežama. U mnogim zemljama ne postoje zvanični programi integrisani u školski sistem kojima se promovise sigurno ponašanje na internetu. S obzirom na izuzetno brzi tempo tehnološkog razvoja, dolazi do toga da veliki broj mladih biva prepušten samom sebi i uporedo sa tim osobe su podložnije opasnostima na internetu koje se javl-

jaju usled nedovoljne obaveštenosti i nekada nesposobnosti mladih da se izbore sa mogućim problemima koje internet može da izazove. Ukoliko osoba prepoznata da je žrtva nasilja najbitnija stvar je da prijavi nasilje kako bi ono prestalo, u slučaju da ne želi da prijavi nasilje može da zatraži pomoć od ljudi u koje ima poverenja, a ako joj to ne pruža osećaj prijatnosti, takođe, može zatražiti i stručnu pomoć i na taj način zaštititi sebe od ovakvog vida nasilja.

LITERATURA

1. Balta S. Elektronsko nasilje na društvenim mrežama među decom i adolescentima. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu Filozovski fakultet, osek za psihologiju, 2019.
2. Šta je digitalno nasilje i kako da ga zaustavimo? Beograd: Unicef Srbija, 2022. (www.unicef.org/serbia/zaustavimo-digitalno-nasilje).
3. Šta je digitalno nasilje. Čuvam te - Nacionalna platforma za prevenciju nasilja koje uključuje decu, 2022. (<https://cuvamte.gov.rs/sr/vest/sta-je-digitalno-nasilje/3681.php>).
4. Ljepava N. Realno zlostavljanje u virtuelnom okruženju: prevencija i intervencija u slučajevima zlostavljanja dece na internetu. Aktualnosti-informativni bilten udruženja stručnih radnika socijalne zaštite Republike Srbije 2011; 1-2: 23-33.
5. Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u dogovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje. Beograd: Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/2019 i 104/2020.
6. Popadić D, Kuzmanović D. Mladi u svetu interneta. Korišćenje digitalne tehnologije, rizici i zastupljenost digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji. Beograd: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, 2016.
7. Rančić J. Vršnjačko nasilje na društvenim mrežama u Republici Srbiji. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2018.
8. Digitalno nasilje. Čuvam te - Nacionalna platforma za prevenciju nasilja koje uključuje decu, 2022. (<https://cuvamte.gov.rs/sta-je-nasilje/digitalno-nasilje/>).
9. Ljepava N, Tomić D, Nuhodžić D, Gnjatović M. Sajber maltretiranje, online ponašanje i psihološka dobrobit studenata: pristup inženjerskog menadžmenta. *Serb J Eng Manag* 2019; 4: 9-14.
10. Kanazir M. Elektronsko nasilje. Beograd: Elektrotehnička škola „Nikola Tesla“, 2022. Prezentacija. (www.teslabg.edu.rs/upload/1%20ELEKTRONSKO%20NASILJE.pdf).
11. Korišćenje interneta i digitalne tehnologije kod dece i mladih u Srbiji. Rezultati istraživanja Deca Evrope na internetu. Beograd: Unicef Srbija, 2022. (www.unicef.org/serbia/koriscenje-interneta-i-digitalne-tehnologije-preglednalaza).
12. Nasilje na internetu. Web'n'Study, 2017. (www.webn-study.com/tema.php?id=nasilje-na-internetu).
13. Cicvarić Žunić J, Kalajdžić K. Vodič za digitalnu bezbednost mladih – zaštita privatnosti i sprečavanje digitalnog nasilja. Beograd: Beogradska otvorena škola, 2021.
14. Savet psihologa: Kako prepoznati da je dete žrtva digitalnog nasilja. Čuvam te - Nacionalna platforma za prevenciju nasilja koje uključuje decu, 2020. (<https://cuvamte.gov.rs/vest/savet-psihologa-kako-prepoznati-da-je-dete-zrtva-digitalnog-nasilja/3524.php>).
15. Kako zaštititi bezbednost dece na društvenim mrežama. Čuvam te - Nacionalna platforma za prevenciju nasilja koje uključuje decu, 2019. (<http://cuvamte.gov.rs/kako-zaštititi-bezbednost-dece-na-društvenim-mrežama/4009.php>).
16. Social networking's good and bad impacts on kids. Washington: American psychological association, 2011. (www.apa.org/news/press/releases/2011/08/social-kids).
17. Rizici i opasnosti na društvenim mrežama. Zagreb: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, 2022. (<https://mup.gov.hr/gradjani-281562/savjeti-281567/nasilje-281582/zlostavljanje-suvremenim-tehnologijama-mobitel-i-internet-12214/rizici-i-opasnosti-na-društvenim-mrežama/281997>).
18. Kuzmanović D, Pavlović Z, Popadić D, Milošević T. Korišćenje interneta i digitalne tehnologije kod dece i mladih u Srbiji, rezultati istraživanja „Deca Evrope na internetu“. Beograd: Unicef Srbija, Institut za psihologiju Filozovskog fakulteta u Beogradu, 2019.
19. Effects on social Media on Children. Cleveland: Cleveland Clinic 2021. (<https://health.clevelandclinic.org/dangers-of-social-media-for-youth/>).
20. Board on Children, Youth, and Families; Committee on Law and Justice; Institute of Medicine; National Research Council. Building capacity to reduce bullying: workshop summary. Washington: National Academies Press, 2014.
21. Stanković D. Sajber nasilje na društvenim mrežama među mladima u Republici Srbiji. *Revija za kriminologiju i krivično pravo* 2019; 57: 9-23.